

Begrebsliggørelsen

Jeg skal dvæle ved begrebsliggørelsen af flygtninge og migranter, af flugt og migration. Ikke så meget for at afskrive den og afsløre den offergørelse og kriminalisering, som repræsentation og begrebsliggørelse i medier og hverdagsdiskurser afstedkommer. Det er vel noget man kunne kalde for begrebsaktivisme, jeg forsøger at bedrive her, og det er derfor den mere progressive brug af begreber i skildringen af migration, jeg vil diskutere med henblik på muligheden af at åbne den politiske horisont med begrebet som værktøj.

Jeg har stadig radikalt fokus på at det er gennem empiri og blandt flygtninge og migranter at nye begreber skal skabes i fællesskab, og ikke mindst på at jeg ikke koloniserer migrantidentiteten ved skrivebordet. Mit blik er rettet mod det konkrete ansigt, men uden forestillingen om et møde med 'den rene anden'. Jeg taler med andre ord ikke om det kontekstløse møde ansigt til ansigt, et møde uden for en global kontekst, uafhængigt af bagvedliggende strukturer. Jeg taler om et møde, hvor jeg ikke har en idé om uden videre at kunne række ud efter den andens ansigt, bare 'et almindeligt menneske'.

Jeg siger det, fordi forestillingen om, eller billedet af, den anden kommer altid mellem mig og den anden, ligesom den anden kommer mellem mig og forestillingen. Idéen om den ukrænkelige anden, som man ikke kan abstrahere fra og reducere til et billede, er jo også en form for begrebsliggørelse af den anden, selvfølgelig. Begrebsliggørelsen, eller forestillingen om den anden, er altså uomgængelig og en måde at forsøge at overvinde min ensomhed på. Det er et ødelæggende forsøg, hvis ikke den anden stiller sig i mellem mig og mit begreb om ham eller hende med en fordring om at forblive sig selv. Men det er ikke ude af trit med virkeligheden eller et illegitimt forsøg som sådan. *Eller måske netop det. Illegitimt, virkelighedsfjernt. Én for én siver andre igennem og ud af mit demente hoved. Jeg tænker især på alle dem i Trampolinhuset, jeg ikke kan rumme og alle dem, jeg har glemt. Og jeg holder desperat fast ved billedet af nogle mennesker, der i det mindste ikke må ske noget med. Jeg skriver 10-12 navne ned på et stykke papir.*

Jeg har, ligesom en del andre københavnske aktivister, nærmet mig en begrebslig forståelse af migranter og migration gennem Giorgio Agamben (ikke dermed sagt at han er en specielt tilgængelig filosof, eller at vi har forstået ham til bunds, og ikke at han er et overstået kapitel). Nogle af de tilbagevendende holdepunkter for mig har været:

- Påpegningen af at folket, f.eks. det nationale folk, gennem vestens historie har opfattet sig som en naturlig enhed, der imidlertid må forme sig som et komplet fællesskab gennem gentagne eksklusioner, f.eks. af flygtningen, og således beror på en identitetsmæssig mangel, noget der må inkluderes for at kunne ekskluderes.
- Analysen af undtagelsestilstanden som vor tids magtteknik, der kan spores langt tilbage i demokratiets historie, og af lejren som det paradigmatisk rum, der opstår, når undtagelsen bliver reglen – altså henholdsvis teknikken bag og den rumlige organisering af den kontinuerlige eksklusion.

Det er en kompleks analyse, som jeg godt kunne trænge til at få genopfrisket. Jeg vil alligevel pege på det, som jeg tror står tilbage hos mange aktivister efter at have læst Agamben: Betegnelsen af flygtningen som *homo sacer* eller nøgent liv, der er underkastet statsuverænen og frataget alle rettigheder og muligheder – en beskrivelse mange har kunnet overføre på situationen i Danmark med de isolerede asytlejre og umuligheden af at kunne bevæge sig frit og deltage i livet uden for lejren for flygtninge.¹

Agambens analyse har for os indfanget dehumaniseringen i asytlejren, men omvendt har analysen også for nogle af os markeret (på vores altid for strategiske gennemrejsning af tekster og teorier) et politisk nulpunkt, som vi skal bevæge ud af eller videre fra, hvis ikke vi på vegne af flygtningen skal frarøve denne sin autonomi og handlemulighed. Og hvis vi ikke dermed paradoksalt skal komme til at fremkalde det offerbillede, vi kun kender alt for godt fra ngo'ernes, mediernes og alle mulige andres repræsentationer, alle migrationens mainstream-diskurser – og på den måde selv bidrage til det skuespil og billedregime, der, også ifølge Agamben, har triumferet totalt.

Men vi kan også forfølge et spor hos Agamben, der fokuserer på flygtningefigurens politiske potentialitet: Flygtningen som den, der truer den nationalstatslige brobygning mellem fødsel og nationalt tilhørsforhold og afslører at menneskeretten i grunden er en statsborgerret. Det kommer måske klarest til syne hans tekst *We Refugees*, der er Agambens læsning og aktualisering af Hannah Arendts klassiske tekst af samme navn.² I første omgang vil jeg sige at der er i Arendts oprindelige tekst er tale om en relativt nøgtern beskrivelse af flygtningen som blot tilstedeværende, uden at figuren tillægges den ene eller anden egenskab. Hannah Arendt,

der som tysk jøde selv flygtede til USA i 1941, tager i sin tekst afstand fra den klassiske politisering af flygtningen som politisk helt (provestlig og anti-kommunistisk, som det ifølge mange hedder sig mellem linjerne i flygtningekonventionen fra 1951) og skriver:

"En flygtning plejede at være en person drevet til at søge tilflugt på grund af en handling begået eller en politisk holdning. Ja, det er sandt vi måtte søge tilflugt; men vi har ikke begået nogen handlinger og de fleste af os har aldrig drømt at have en radikal holdning. Med os har betegnelsen 'flygtning' ændret sig. Nu er 'flygtninge' dem af os, der har været så uheldige at ankomme i et nyt land uden midler og må hjælpes af flygtningekomitéer."³

Hos Arendt sker der imidlertid en forskydning fra diskussionen af betydningen af begrebet 'flygtning' til en mere skabende begrebsliggørelse og skriver senere i teksten om flygtningen:

"For ham er historien ikke længere en lukket bog, og politik ophører med at være de vantros privilegium. Han ved at fordrivelsen af de jødiske folk i Europa blev efterfulgt øjeblikkeligt af fordrivelsen af majoriteten af de europæiske folk. Flygtninge fordrevet fra det ene land til det andet repræsenterer avantgarden af deres folk. "⁴

Flygtningen som *avantgarde*. Perspektivet gengives og accentueres af Agamben (men gælder ikke den evigt assimilerende jøde Mr. Cohn, der ifølge Arendt rejste fra land til land som immigrant-patriot, 150 % tysk i Tyskland, 150 % fransk i Frankrig etc). Flygtningen betegner den politiske grænsefigur, der hverken vil repatrieres til hjemlandet eller naturaliseres som statsborger i det nye land. At der er tale om en radikal projicering af identitet over på flygtningefiguren, hinsides enhver snak om asylret og statsborgerskab, bliver for mig klart i Agambens afsluttende tænkning af konflikten mellem Israel og Palæstina:

"I dag, i et slags ingenmandsland mellem Libanon og Israel, er der firehundredogfemogtyve palæstinensere, der er uddrevet af staten Israel. Ifølge Hannah Arendt udgør disse "avantgarden af deres folk." Men det betyder ikke nødvendigvis eller kun at de muligvis former en original kerne af en fremtidig nationalstat, hvilket sandsynligvis ville løse Palæstina-problemet på en lige så inadækvat måde som Israel har løst det jødiske spørgsmål. Snarere har ingenmandslandet, hvor de har fundet tilflugt, virket tilbage på den israelske stats territorium, lavet huller i det og forandret på en sådan måde, at billedet af den sneklædte bakke er blevet mere en intern del af det territorium end nogen anden region af Eretz Israel⁵. Det er kun i et land, hvor staternes rum er blevet gennemhullet og topologisk deformeret, og hvor statsborgeren vil have lært at anerkende den flygtning, han selv er, at menneskets politiske overlevelse i dag er til at forestille sig."⁶

Det er bestemt en tiltrængt optik, men hvor mange af de 425 palæstinensere kan genkende sig selv i den? Og er forestillingen om flygtningen, der hverken vil lade sig repatriere eller naturalisere, andet end en tom forestilling løsrevet fra empirisk virkelighed? Er der ligefrem et strukturelt spejlingsforhold mellem forestillingen om flygtningen som nøgent liv, frarøvet alle rettigheder og muligheder, og avantgardeprojiceringen?

Jeg er dermed tilbage ved problematikken vedrørende radikalitet og selvrepræsentation, der ikke kun er et teoretisk problem. Vil det ikke i praksis være et overgreb, hvis man projicerer avantgardefiguren over på migranter i migranternes nærhed (hvad enten det sker i ens eget hoved eller på en mere direkte måde over for en migrant), en slags aktivistisk suverænitetsudøvelse?

Blandt aktivister har nogle af os, i København og især i et bredere europæisk regi, forsøgt at komme videre fra Agambens *homo sacer*-figur, der altså er blevet opfattet som lidt af et politisk nulpunkt, der ikke levner mange handlemuligheder, uanset den umiddelbare præcision i hans analyse. Der er nok også mere tale om strategiske forskydninger end egentlige tilbagevisninger. Muligvis har der også været en bestræbelse på ikke i samme åndedrag at kaste sig over den måske lidt spejlvendte avantgardefigur, men det har været et mindre fokus – det vigtige har været begrebsligt ikke at frarøve migranten sine handlinger og handlemuligheder.

Begrebet *migrationens autonomi* (autonomy of migration) er den mest interessante antitese, både strategisk og deskriptivt, til Agambens analyse. Som Sandro Mezzadra udtrykker det i et interview i *visAvis*:

”Hvad der bekymrer mig ved det, I kalder for en ’Giorgio Agamben-inspireret’ analyse er, at mens den absolut giver magtfulde redskaber til at fordømme den måde, hvorpå migranter og flygtninge berøves og i stor stil afklædes, så bekræfter den også deres afmagt.”⁷

En grundsten i *migrationens autonomi* er i det hele taget at betragte migration som et udtryk for meget mere end blot social og økonomisk elendighed. Migrationens årsag kan ikke reduceres til fænomener i klassisk migrationsforskning som 'push' og 'pull' (at migranter bliver henholdsvis skubbet væk fra deres hjem af dårlige forhold og trukket til nye steder af

udsigten til bedre) – eller til at migranter udgør en passiv arbejdsreservehær, som kapitalen blot flytter rundt på. Migration må også betragtes fra selve bevægelsens synspunkt. I artiklen *Recuperating the Sideshows of Capitalism: The Autonomy of Migration Today* påpeger Manuela Bojadžijev og Serhat Karakayalı at grænsen ikke er et statisk bolværk, og at grænseregimet ikke udvikler sig af sig selv, men indoptager migrationens dynamik – og forholder sig fleksibelt til bevægelsen.⁸ Bevægelsen bliver, hvilket jeg kommer meget mere tilbage til, forstået som det første, det umiddelbare, mens staten og kontrollens handlinger er dens altid fleksible reaktioner.

Det er altså ikke en analyse fra magtens perspektiv, ikke en statsfikseret analyse som Agambens, men omvendt heller ikke *kun* en analyse fra bevægelsens synspunkt. Som Mezzadra præciserer det:

“Migrationens autonomi ignorerer selvfølgelig ikke sociale, juridiske, politiske, kulturelle og økonomiske strukturers relevans for udformningen af migrante oplevelser. Begrebet betragter snarere migrationens sociale process og *bevægelse* (og ikke migranter individuelt betragtet) som en kreativ kraft inden for disse strukturer. Det skaber et særligt blik på migration; et blik, der ser på migrante bevægelser og konflikter på måder, der prioriterer migranternes egne subjektive praksisser, former for begær, forventninger og opførsler.”⁹

Migranter, eller snarere migrationen som sådan, hvis jeg skal prøve at forstå måden, Mezzadra skelner på, bevæger sig altså inden for strukturer, men skal samtidig forstås som deres konstituerende element. Bojadžijev og Karakayalı pointerer at migranter ikke skal ses som en slags avantgardister, der aldrig lader sig standse af grænser: "At opfatte migrantpraksisser som en subversiv Anden i forhold til nationalstater, eller endda kapitalisme, er ikke svaret.”¹⁰ Mezzadra peger tilsvarende meget fint på en vis ambivalens ved selve autonomi-begrebet:

“Det siger sig selv, at begrebet om autonomi i sig selv er dybt ambivalent. Man tænker på, hvordan det bliver brugt som slogan i radikale bevægelser, der definerer sig selv som "autonome", men det bør aldrig glemmes, at begrebet om individuel "autonomi" er hjørnesteinen i liberal teori. At tale om individuelle migranternes "autonomi" ville betyde at påhæfte migranten det autonome individs liberale figur, hvilket selvfølgelig ikke er målet for fortællerne for autonomi-tilgangen til migration.”¹¹

Mezzadra undgår hermed også en forveksling af migrationens autonomi med den højrefløjdsdiskurs, der ironisk nok altid undskylder sig med at flygtninge og migranter er de

ressourcestærke, der har haft midler til at flygte og migrere, mens de svage sidder tilbage i 'nærområderne' og kalder på vores fokus og hjælp. *Migrationens autonomi* skal dog ikke forstås som et strengt fænomenologisk¹² begreb, der præcist beskriver de konkrete migrerende kroppe og deres situation, men til dels også et strategisk, der ifølge Bojadžijev og Karakayalı ikke kun handler om at give plads til migranternes egne kampe, men også er tænkt som et muligt fundament for en bredere bevægelse omkring migration. Eller som Mezzadra præciserer forholdet mellem begrebets forskellige sider:

"I spørger mig, hvorvidt migrationens autonomi må forstås som et strategisk begreb eller en empirisk baseret antagelse. På en måde er det begge dele, men hvis man betragter det som et blik, kan det placeres et sted mellem de to... Den autonome migrationstilgang har inspireret en masse empirisk research og har en strategisk betydning i den forstand, at den påpeger den afgørende relevans ved migrationens kampe, hvilket vil sige kampe omkring mobilitet og grænser, for enhver nutidig social bevægelse."¹³

For mig var det netop det, der på et tidspunkt var så tiltalende ved *migrationens autonomi*: En aktivistisk begrebsliggørelse, der ikke projicerer en bestemt identitet over på den enkelte migrant – og dermed holder den mere singulære migrantidentitet åben for fortsat udforskning (f.eks. i teksterne her) og skabelse (f.eks. i fællesskab med aktivister). Bojadžijev og Karakayalı stiller et for mig vigtigt spørgsmål: "Hvordan skal man forholde sig politisk til migranternes egentlige subjektivitet, når den manifesterer sig selv som radikal selv-offergørelse, umiddelbart i uoverensstemmelse med autonomi-tesen?"¹⁴ Og de understreger det afgørende i at en ny social bevægelse omkring migration skaber lige muligheder for både migranter og ikke-migranternes frigørelse fra deres faste identitet.

Jeg har senere tænkt at *migrationens autonomi* alligevel ikke forholder sig nok til den svære identitetsskabelse mellem aktivister og migranter – og at jeg må bevæge mig videre mod en mere fænomenologisk beskrivelse af, og involvering med, migrationens konkrete aktører, som det er hensigten med disse tekster. Det hænger måske sammen med den mere grundlæggende teoretiske ambivalens ved autonomi-begrebet og ved selve *bevægelsens* normative forrang i analysen, der siden har været dominerende hos mig. Det er en ambivalens, jeg i de følgende tekster vil udfolde og udforske gennem en kritisk læsning af Vassilis Tsianos, Niamh Stephenson og Dimitris Papadopoulos' nye klassiske migrationsværk *Escape Routes* – måske det vigtigste værk, der behandler *migrationens autonomi* – med inddragelse af vigtige tekster for mig, der ikke specifikt omhandler migration, bl.a. af Michel Foucault, Paul Virilio, Franco

'Bifo' Berardi og Jean Baudrillard.

¹ Giorgio Agamben: *Homo Sacer - Sovereign Power and Bare Life*, 1998 [1995] og *State of Exception* (2005) [2003]

² Giorgio Agamben: *We Refugees*, 1993, [Download](#) og Hannah Arendt: *We Refugees*, 1943, [Download](#)

³ Hannah Arendt: *We Refugees*, 1943, s.110, min oversættelse fra: "A refugee used to be a person driven to seek refuge because of some act committed or some political opinion held. Well, it is true we have had to seek refuge; but we committed no acts and most of us never dreamt of having any radical opinion. With us the meaning of the term 'refugee' has changed. Now 'refugees' are those of us who have been so unfortunate as to arrive in a new country without means and have to be helped by Refugee Committees."

⁴ Ibid. s.119, min oversættelse fra: "For him history is no longer a closed book, and politics ceases to be the privilege of the Gentiles. He knows that the banishment of the Jewish people in Europe was followed immediately by that of the majority of the European peoples. Refugees expelled from one country to the next represent the avant-garde of their people."

⁵ Hebræisk betegnelse for forestillingen om Det israelske land, Storisrael eller Det komplette Israel.

⁶ Giorgio Agamben: *We Refugees*, 1993, s.118-119, min oversættelse fra: "Today, in a sort of no-man's-land between Lebanon and Israel, there are four hundred and twenty-five Palestinians who were expelled by the state of Israel. According to Hannah Arendt's suggestion, these men constitute "the avant-garde of their people." But this does not necessarily or only mean that they might form the original nucleus of a future national state, which would probably resolve the Palestinian problem just as inadequately as Israel has resolved the Jewish question. Rather, the no-man's-land where they have found refuge has retroacted on the territory of the state of Israel, making holes in it and altering it in such a way that the image of that snow-covered hill has become more an internal part of that territory than any other region of Heretz Israel. It is only in a land where the spaces of states will have been perforated and topologically deformed, and the citizen will have learned to acknowledge the refugee that he himself is, that man's political survival today is imaginable."

⁷ *The Autonomy of Migration: Understanding migration as a social movement*, visAvis #6, 2012, s.46. Email interview med Sandro Mezzadra af Jens Pfeifer og mig. visAvis' oversættelse fra: "What concerns me about what you call a 'Giorgio Agamben-inspired' analysis is the fact that while it definitely provides powerful tools of denunciation of the dispossession and wholesale stripping of migrants and refugees, it also certifies their impotency."

⁸ Manuela Bojadžijev & Serhat Karakayalı: *Recuperating the Sideshows of Capitalism: The Autonomy of Migration*, E-flux #17, 2010. [Download](#)

⁹ *The Autonomy of Migration: Understanding migration as a social movement*, visAvis #6, 2012, s.43. Email interview med Sandro Mezzadra af Jens Pfeifer og mig. visAvis' oversættelse fra: "The autonomy of migration approach does not ignore, of course, the relevance of social,

legal, political, cultural, and economic structures when framing migratory experiences. It rather considers the social process and movement of migration (and not migrants individually considered) as a creative force within these structures. This produces a specific gaze on migration, one that looks at migratory movements and conflicts in terms that prioritize the subjective practices, the desires, the expectations, and the behaviors of migrants themselves."

¹⁰ Manuela Bojadžijev & Serhat Karakayalı: *Recuperating the Sideshows of Capitalism: The Autonomy of Migration*, E-flux #17, 2010, s.3, min oversættelse fra: "Perceiving migrant practices as a subversive Other to nation-states, or even to capitalism, is not the answer."

¹¹ *The Autonomy of Migration: Understanding migration as a social movement*, visAvis #6, 2012, s.45. Email interview med Sandro Mezzadra af Jens Pfeifer og mig. visAvis' oversættelse fra: "Needless to say, the concept itself of autonomy is deeply ambivalent. One thinks of its use as a slogan in radical movements that define themselves as 'autonomous', but it should never be forgotten that the concept of individual 'autonomy' is the cornerstone of liberal theory. To speak of the 'autonomy' of individual migrants would mean to stitch onto migrants the liberal figure of the autonomous individual, which is of course not the aim of proponents of the autonomy of migration approach."

¹² Med fænomenologisk tænker jeg i denne sammenhæng dét at rette blikket tættere på det konkrete individ og dets umiddelbare livssituation frem for blot at anskue det som subjekt i en samfundsmæssig struktur.

¹³ Ibid. s.45, visAvis' oversættelse fra: "You ask me whether the autonomy of migration must be understood as a strategic concept or an empirically based assumption. In a way it is both, but if you consider it as a gaze it is to be located somewhere between the two ... The autonomy of migration approach has inspired a lot of empirical research, and has a strategic meaning in the sense that it points to the crucial relevance of struggles of migration, which means struggles around mobility and borders, for any contemporary social movement."

¹⁴ Manuela Bojadžijev & Serhat Karakayalı: *Recuperating the Sideshows of Capitalism: The Autonomy of Migration*, E-flux #17, 2010, s.5, min oversættelse fra: "[H]ow should one relate politically to the actual subjectivity of migrants when it asserts itself as radical self-victimization, seemingly contrary to the thesis of autonomy?"